

TURINYS

IVADAS

Padėtis, buvusi prieš labiausiai žmoniškumui nusikaltusių nacių teismą	13
Pirmasis Niurnbergo procesas, 1945–1946 m.	15
Pasiruošimas dvylikai kitų, taip pat Niurnberge vykusių procesų	17
Paruošiamieji nugalėtojų darbai	19
Dvylika mažųjų Niurnbergo procesų	21

I SKYRIUS

Gydytojų procesas	23
Dvidešimt trys kaltinamieji	24
Medicininio pobūdžio nusikaltimų mastas	26
Pasiruošimas teismui ir pareikšti kaltinimai	28
Šešios koncentracijos stovyklos, kuriose buvo atliekami bandymai	29
1946 m. spalio. Generalinio prokuroro Telfordo Tayloro požiūris	31
Atmosferos slėgio poveikio tyrimai, atlikti tenkinant Liuftvafės poreikius	32
Šalčio poveikio tyrimai, atlikti tenkinant Liuftvafės ir Vermachto poreikius	35
Vermachtui vykdyti tyrimai, per kuriuos būdavo užkrečiama maliarija	36
Armijai reikalingi garstyčių dujų poveikio tyrimai	38
Sulfanilamidų bandymai	39
Bandymai atkurti kaulus, raumenis, nervus ir atlikti kaulų transplantaciją	42
Girdymas jūros vandeniui	43
Geltos epidemijų tyrimai	44
Dėmėtosis šiltinės epidemijų ir skiepų nuo kai kurių kitų ligų tyrimai	45
Nuodų bandymai	47

Padegamųjų bombų poveikio tyrimai	48
Mėginimai gydyti flegmonas	48
Kraujo krešėjimą gerinančio vaisto „Polygal“ bandymai	49
Fenolio bandymai	50
Masinės žmonių sterilizacijos bandymai	51
Profesoriaus Augusto Hirto griaučių ir kaukolių kolekcija	53
Vartegau byla	54
Nacių eutanazijos programa	55
Gėdinga kaltinamųjų gydytojų nacių gynyba	60
Labai abejotini, itin švelnūs nuosprendžiai	63
Nugalėtojų cinizmas: nusikaltėlių gydytojų verbavimas	66
II SKYRIUS	
Oswaldo Pohlo ir WVHA teismas	67
Pohlo susitikimas su Himmleriu	69
Esesininko karjeros perspektyvos	69
Vadovaujantis SS imperijos darbuotojas	70
Tobulas instrumentas WVHA	70
Koncentracijos ir naikinimo stovyklos turi duoti pelno	73
Griežta organizacija	74
Tragiškas <i>Amtsgruppe's</i> D viršininkų galas	75
Žmonių naikinimo organizatorius Oswaldas Pohlas	76
Aukšiniai reikalai	77
Nuo gyvųjų ir nuo lavonų	78
Nuo žydų turto iki slaptųjų ginklų	79
Stambieji Vokietijos pramonininkai	81
Jie nežinojo?	82
„Žydų klausimas“ Pohlo akimis	83
Pohlo pavaduotojas Augustas Frankas	85
WVHA A padalinio viršininkas Heinzas Karlas Fanslau	85
Fanslau pavaduotojas Hansas Loerneris	86
Brolis Georgas Loerneris	86

„Nekaltasis“ buhalteris Josefas Vogtas	87
Nieko nežinojęs paprastas kontoros tarnautojas Erwinas Tschentscheris	87
Niekam nepakenkęs Rudolfas Scheidė	88
Koncentracijos stovyklų architektas Maxas Kieferis	88
Franzas Eirenschmalzas, nasis nuo 1923 m.	89
Bailys ir nusikaltėlis Karlas Sommeris	90
Šiurpusis dantistas Hermannas Pookas	91
Amoralus ekonomistas Hansas Hohbergas	92
Bailumo įsikūnijimas Hansas Baieris	93
Pamokslautojas Leo Volkas	94
Akmenširdis Karlas Mummmenthey'us	94
Užkietėjęs nusikaltėlis Hansas Boberminas	95
Atgailaujantis kultūrinės nacių kovos karys Horstas Kleinas	97
Oswaldui Pohlui vieninteliam iš nuteistųjų įvykdyta mirties bausmė	98

III SKYRIUS

RuSHA procesas	100
Už arijų rasės viršenybę...	100
RKFdV, arba Sutvirtinti germanizmą	101
Vokiečių diasporos biuras VoMi	104
<i>Lebensborn</i>	105
<i>Ahnenerbe</i>	106
Nusikaltimai buvo suplanuoti seniai...	107
Ekspperimentų zona paversta Rytų Europa	108
SS grupeniūneris Ulrichas Greifeltas	110
Greifelto pavaduotojai Rudolfas Creutzas ir Konradas Meyeris-Hetlingas	113
Dar vienas pavyzdingas technokratas Otto Schwarzenbergeris	114
Herbertas Huebneris, verslininkas...	115
Werneris Lorenzas ir „vokiečių kilmės“ asmenys...	116
Heinzas Brueckneris ir <i>Einsatzgruppen</i>	116
RuSHA trijulė: Otto Hofmannas, Richardas Hildebrandtas ir Fritzas Schwalmas	117
<i>Lebensborn</i> organizacija ir keturi kaltinamieji: Inge Viermetz, Maxas Sollmannas, Gregoras Ebneris ir Guentheris Teschas	118

<i>Lebensborn</i> ir germanizacijos programa	121
Lidicės „našlaičiai“	122
Inge's karjeros pabaiga	123
<i>Lebensborn</i> buvo globos namai?	124
Labdaros organizacija?	125

IV SKYRIUS

Vokietijos teisėjų bei teisininkų procesas	127
Aukščiausias nacijos teisėjas yra fiureris	127
1947 m. kovas. Teisėjų procesas	129
Nusikalte, tačiau teismo išvengę du Vokietijos teisingumo ministrai bei Liaudies teismo pirmininkas	129
Žemesnio rango asmenys, išvengę teismo dėl savižudybės, brutali mirties ar ligos...	132
Karlo Engerto atvejis	133
Josefo Altstötterio atvejis: neprisiėmė atsakomybės, kaip ir daugelis kitų	134
Teisėjai nekalti?	136
Pernelyg švelnus vokiečių teisėjas Hermannas Cuhorstas...	137
Išteisintas „savo šalies įstatymus vykdęs“ Günteris Nebelungas	138
Labai netikėta kaltinamojo Hanso Peterseno pasiūlyta Liaudies teismo apibrėžtis	139
Wilhelmas von Ammonas – eilinis nasis?	140
Trys karjeristai be skrupulų	141
Trikdanti Curto Rothenbergerio asmenybė	143
Pernelyg įsitraukęs teisėjas Herbertas Klemmas	145
Visa jėga nacių įstatymus taikęs Oswaldas Rothaugas	146
Pernelyg uolus Rudolfas Oeschey'us	146
Fiureriui tarnavęs fanatikas Franzas Schlegerbergeris	147
„Po teisėjo mantija slėpdavo žudiko peilį“	150
„Apvalyta“ Vokietijos teisingumo sistema	151
Lotharas Kreyssigas – svarbi išimtis	153

V SKYRIUS

„Ministerijų procesas“ ir 21 jo kaltinamasis	154
Procesas buvo pavyzdinis	154
Užsienio reikalų ministerijos atstovai	157
Reicho kanceliarijos nariai	175
Princo Alberto rūmuose įsikūrusi SS būstinė	179
Mitybos ir žemės ūkio ministerija	186
Vidaus reikalų ministerija	189
Finansų ministerija ir Reichsbankas	191
Keturmečio plano biuras ir Centrinė planavimo taryba	194
Spaudos ir propagandos ministerija	196
Vietoj išvados...	199

VI SKYRIUS

Aviacijos generolo feldmaršalo Erhardo Milcho procesas	200
Svarbus nacių režimo žmogus	201
Penki kaltinimai	206
Vargana Milcho gynyba	218
Nuosprendis	221

VII SKYRIUS

Įkaitų procesas	224
12 kaltinamųjų	224
Kaltinimai	226
Įkaitų žudynės, kurias Vokietijos armija vykdė Balkanuose	226
Kroato Josipo Tito pergalė prieš vokiečius	230
Beribės represijos Graikijoje	233
Kai Vermachtas prarado savo dvasią...	233
Hermannas Foertschas: nepaprastai protingas žmogus, sukūręs nesusitepusio Vermachto mitą	237
Genocido Jugoslavijoje ir Graikijoje mastas	238

Kaltinamųjų gynyba buvo gana šiurkšti	239
Nuosprendžiai	240
Įvairūs nuteistųjų likimai pasibaigus nacių valdymui	241

VIII SKYRIUS

<i>Einsatzgruppen</i> teismo procesas	242
„Svarbi ne teisė, o pergalė...“	243
Pirmąją veiksmų zoną tapusi Lenkija	244
Daugiau nei milijonas lavonų	253

IX SKYRIUS

Vokietijos karinės vadovybės procesas	255
Johannesas Blaskowitzas: „savižudis“?	256
Admirolas Otto Schniewindas – nekaltas?	256
Itin įtartinas karininkas Hugo Sperrle	258
Sumanusis feldmaršalas von Leebas	261
Neatsikalbinėdami vykdė pačius baisiausius įsakymus	264
Georgas von Kuechleris: „Apie žydų naikinimą niekieno nežinojau...“	266
Hermannas Hothas: „Elgiausi taip, kaip tuo metu reikėjo elgtis“	266
Hansas Reinhardtas: „Nepriekaištinga nacionalsocialistinė elgsena“	268
Prūsiška siela, ištikimasis vykdytojas Hansas von Salmuthas	271
Karlas Adolfas Hollidtas: šaudyti, bet ne visus	272
Karlas von Roquesas: mirė kalėjime	273
Himmlerio tarnybų bendrininkas Hermannas Reinecke	274
Skrupulingasis bendraautoris Walteris Warlimontas	276
Didysis kovotojas ir tylusis žudikas Otto Woehleris	279
Generolas leitenantas Rudolfas Lehmannas – nusikaltimų teisininkas	282
„Nepriekaištingieji“ generolai	283
Erichas von Mansteinas ir šlovingoji Vermachto elgsena	285
„Pavyzdingojo“ Vermachto vėliavnešys Franzas Halderis	286

X SKYRIUS

Stambiojo pramonininko Friedricho Flicko teismo procesas	289
Niurnbergo teismo dėmesio centre atsidūrusi Friedricho Flicko pramonės įmonių grupė	289
Šeši kaltinamieji	290
Kaltinamasis aktas	294
Flicko koncerną rėmė kanderis Brüningas, o vėliau – ir naciai	295
Artimi ryšiai su Hermannu Goeringu	298
Vienas pirmųjų Himmlerio „draugų ratelio“ narių	299
Vergiškasis darbas Flicko grupės ir kitose kasybos bei metalurgijos pramonės įmonėse	302
Vis didesni Reicho sunkumai stengiantis apsirūpinti pramonei reikalinga darbo jėga	305
Pramoninio Reicho okupuotų teritorijų turto grobimas	308
Užgrobtų Romba plieno gamyklų pavyzdys	309
Viso Reicho žydų turto arianizacija	312
Teisėjus iš JAV papiktinę Friedricho Flicko advokato dr. Dixo argumentai	316
Asmeninė Friedricho Flicko gynyba buvo labiau pagrįsta	317
Galutinis kaltinamasis aktas	320
Galutiniai gynybos argumentai ir nuosprendžiai	321
Puikios naujosios nuteistųjų karjeros	322

XI SKYRIUS

Kruppo procesas	324
Dvylika kaltinamųjų	324
Pramoninės Kruppo grupės istorija	327
Versalio sutartis „demokratinei“ Vokietijai ir Kruppui buvo nė motais	328
Pirmasis kaltinimas: dėl glaudaus bendradarbiavimo su nacių valdžia	332
Antrasis kaltinimas: dėl pramoninio turto ir kasyklų užgrobimo bei nusavinimo	337
Trečiasis kaltinimas: dėl žmonių deportavimo, plataus masto brutalaus išnaudojimo ir vergovės Kruppo koncerno fabrikuose	342
Ketvirtasis kaltinimas: dėl Kruppo grupės darbininkams užsieniečiams įsteigtų drausmės, arba baudžiamųjų, stovyklų (<i>Straflager</i>)	353

Penktas kaltinimas: dėl netoli Diuseldorfo buvusios Fėrdės vaikų stovyklos	354
Šeštasis kaltinimas: dėl Kruppo fabrikams Esene priklausiusios Gelzenbergo moterų „koncentracijos“ stovyklos	355
Septintasis kaltinimas: dėl karo belaisvių įdarbinimo ir elgesio su jais	358
Kruppo koncerno vadovams buvo nelengva atsakyti į pateiktus kaltinimus	360
Vargana kaltinamųjų gynyba	362
Ne toks jau ir griežtas nuosprendis	364
XII SKYRIUS	
24 „IG Farben“ proceso kaltinamieji	366
Labai ilgas procesas	366
24 kaltinamieji	367
Pirmasis kaltinimas: dėl indėlio ruošiantis ir pradėdant agresyvų karą bei invaziją	372
Antrasis kaltinimas: dėl turto grobimo ir vagysčių	399
Trečiasis kaltinimas: dėl masinių žudynių ir vergiško priverstinio darbo	408
Išties švelnus nuosprendis	418
XIII SKYRIUS	
Kiti denacifikacijos procesai	423
Vokietijoje, 1945–1955 m.	423
Vokietijos Federacinėje Respublikoje, nuo 1949 m.	437
Italijoje	443
Prancūzijoje	444
Rytų Europoje (Lenkijoje, Čekoslovakijoje, Vengrijoje)	448
Beniliukse	450
Danijoje ir Norvegijoje	455

XIV SKYRIUS

Neįmanoma Vokietijos visuomenės denacifikacija	459
Gilios nacizmo šaknys	459
Visiškai nacifikuota visuomenė	461
Taikios priemonės, kuriomis mėginta denacifikuoti Vokietijos visuomenę	468
Nepažinta praeitis: siekis kuo greičiau užversti gėdingą bei traumuojantį istorijos puslapį, taip iš tikrųjų ir nenubaudus kaltininkų	471
Neįmanoma denacifikacija	487

IŠVADA

13 Niurnbergo procesų	491
Nelaisvėje atsidūrę vokiečiai	492
Denacifikacijos procedūros	493
Nuosprendžių statistika	493
VFR vykusi denacifikacija	494
Lemiamą Niurnbergo procesų svarba	496

Bibliografija	501
----------------------	------------

I PRIEDAS

Karinių laipsnių ir jų atitikmenų lentelė	509
--	------------

II PRIEDAS

Politinių, ekonominių, finansinių ir karinių Trečiojo reicho organizacijų pavadinimų žodynėlis	510
---	------------

VIII SKYRIUS

Einsatzgruppen teismo procesas

Už *Einsatzgruppen*, operatyvinių grupių, atvėrusių kelią nacių sumanytam žmonių (ypač žydų) naikinimo procesui, padarytus nusikaltimus buvo teisiami 24 kaltinamieji. Keletą mėnesių – nuo 1947 m. rugsėjo iki 1948 m. balandžio – Niurnbergo teisingumo rūmuose buvo pasakojama apie nusikaltimus, kuriuos padarė patiems baisiausiems įsakymams aklaį paklusę, žmonių kančioms visiškai kurti budeliai. Kaltinamieji ne kartą teisinosi, esą tik vykdė aukščiausiojo vado fiurerio Adolfo Hitlerio (kuriam buvo prisiekę ištikimybę) duotus įsakymus. Negi dėl to jie tapo visuomenės atmatomis?

Pirmiausia teisėjai iš JAV – procesui pirmininkavęs Pensilvanijos teisininkas Michaelas A. Musmanno ir jo padėjėjai teisėjas iš Alabamos Johnas Speightas bei buvęs Šiaurės Karolinos Aukščiausiojo Teismo teisėjas Richardas Dixonas – pristatė kaltinamuosius:

Jie nebuvo beraščiai laukiniai, nepajėgūs suvokti aukštesniųjų egzistencijos bei gyvenimo vertybių. Visi, sėdintys ant šio kaltinamųjų suolo, naudojosi aukštojo išsilavinimo teikiamais privalumais. Aštuoni iš jų yra teisininkai, vienas – universiteto profesorius, kitas – dantų gydytojas, dar kitas – meno ekspertas. Vienas iš šių vyrų iki vokiečių intervencijos Rusijoje netgi buvo operos solistas. Turime ir Franzo Schuberto palikuonį. Tai ir yra vienas neįtikimiausių šio proceso aspektų: pasakojimuose apie klaidingiausius baisumus nuolat šmėžuoja universitetiniai kaltinamųjų laipsniai.

Visi šie asmenys sutiko dalyvauti vykdant pamišėlišką planą, apie kurį, dar prieš pradėdami iš esmės nagrinėti šią sunkią bylą, vietoj įžangos teismo atstovai nesusilaikę pasakė štai ką:

Kai net nepaskelbusi karo Vokietijos armija peržengė Lenkijos sieną ir įsiveržė į SSRS, ją lydėjo dar neregėtos organizacijos – *Einsatzgruppen* – daliniai. Jei egzistuotų siaubo muziejus, kuriame būtų surinktos visos žinomos priemonės terorizuoti žmones, vargu ar jame rastume eksponatą, stingdantį kraują labiau nei *Einsatzgruppen*. Joks detektyvų rašytojas, joks mirties vaizdiniais persiėmęs dramaturgas negali net tikėtis, kad jo vaizduotėje užgims intriga, kuri sukūrė žmones taip, kaip juos sukūrė brutali šturpiųjų operatyvinių grupių sukelta tragedija.

„Svarbi ne teisė, o pergalė...“

Ši tragedija – tiesioginė pasekmė vienos iš pirmųjų fiurerio kalbų, kuria jis atskleidė savo valią imtis genocido. 1939 m. rugpjūčio 22 d., likus vos kelioms dienoms iki suplanuoto Lenkijos užpuolimo, Oberzalberge Hitleris savo generolams aiškino:

Vėliau, kai jau būsime laimėję, niekas neklaus, ar mes sakėme tiesą, ar melavome. Kai pradedi karą ar jame kovoji, svarbi ne teisė, o pergalė...

Įstatymai Hitleriui nerūpėjo. Ne ką svarbesnės, jo nuomone, buvo ir šalintinų priešų gyvybės. Vokiečių karinės žvalgybos (Abvero) viršininko admirolo Canariso bei jo pavaduotojo Hanso Osterio per šį susirinkimą daryti užrašai dar iškalbingesni:

Mūsų stiprybė yra greitis ir brutalumas. Čingischanas lengva širdimi ir be sąžinės priekaištų pasmerkė myriop milijonus moterų ir vaikų, tačiau istorija jį prisimena tik kaip didį valstybės įkūrėją. Man nerūpi, ką apie mane galvoja silpnos Vakarų

Europos civilizacijos atstovai. Daviau įsakymą – sušaudysiu kiekvieną, kas išsakys nors menkiausią kritiką, – kuriuo nurodžiau, kad karo tikslas yra ne pasiekti užsibrėžtą liniją, o fiziškai sunaikinti priešą. Štai kodėl išdėsčiau – kol kas tik Rytų Europoje – Kaukolės dalinius. Jiems įsakyta be kalbų ir gailėsčio išžudyti daugybę lenkų kilmės ir lenkiškai kalbančių vyrų, moterų bei vaikų. Tik taip išsikovosime mums reikalingą gyvybinę erdvę. Argi šiandien dar kas nors kalba apie armėnų genocidą?

Einsatzgruppen beliko imtis darbo...

Pirmąją veiksmų zona tapusi Lenkija

1938 m., prijungus Austriją, operatyvinės grupės buvo suformuotos tam, kad padėtų armijai pasiekti pirmąsias teritorines Trečiojo reicho pergales. Heinricho Himmlerio bei pagrindinio jo pagalbininko Reinhardto Heydricho vadovaujami daliniai, sudaryti kone vien tik iš *Sipo-SD* (organizacijos, apėmusios ir Gestapą) darbuotojų, lydėjo oficialiosios Vokietijos armijos būrius. Operatyvinių grupių paskirtis buvo palaikyti tvarką okupuotose teritorijose: iš pradžių jos taikėsi tik į nacių opozicionieriais laikomus asmenis, kurie galėjo sukliudyti užimti naujas teritorijas.

Vokietijai įsiveržus į Lenkiją, aplinkybės, žinoma, jau buvo visai kitokios: šešių suformuotų *Einsatzgruppen* tikslas buvo fiziškai naikinti žmones. Dėl nepaprasto vykdomų operacijų žiaurumo tarp *Einsatzgruppen* ir Vermachto netgi kilo trintis: armija ėmė protestuoti, ypač generolas pulkininkas Johannesas Blaskowitzas, tačiau prasidėjusio proceso tai nesusstabdė. Sausumos armijos generolai darėsi vis nuolankesni, o Vermachtas tapo vis didesniu (aktyviu ir pasyviu) *Einsatzgruppen* bendrininku...

Manoma, kad per šešias savaites 1800–2000 narių turinčios *Einsatzgruppen* Lenkijoje išžudė apytikriai 10 000 žmonių.

4-osios *Einsatzgruppe* vadas Lotharas Beutelis pareiškė:

Mums buvo nurodyta, kad pagrindinė mūsų užduotis yra garantuoti kovojančių Vokietijos armijos dalinių užnugario saugumą. Todėl privalėjome kovoti su Pasipriešinimo judėjimais bei grupėmis, juos neutralizuoti ir užtikrinti, kad jie nekels pavojaus atvyksiantiems naujiems vokiečių daliniams. <...> Tačiau dar mums buvo pasakyta – ir tai akivaizdu, – kad varomąja Pasipriešinimo judėjimo jėga taps intelektualinis lenkų elitas.

Kai 1941 m. birželio 22 d. prasidėjo Vokietijos invazija į SSRS, šiurpiają *Einsatzgruppen* istoriją papildė ir kiti siaubingi įvykiai. Dvidešimt keturi šiame Niurnbergo procese teisiami kaltinamieji ir buvo pagrindiniai (tačiau ne vieninteliai) šių įvykių dalyviai.

Fiurerio įsakymas

Einsatzgruppen organizacijos funkcijos buvo apibrėžtos likus keletui mėnesių iki SSRS užpuolimo. Kaltintojai paaiškino:

Per itin slaptus 1941 m. gegužę Saksonijos miestuose Preče ir Diubene vykusius susirinkimus *Einsatzgruppen* bei jų padalinių *Einsatzkommandos* vadai gavo saugumo policijos bei SD viršininko Heydricho ir RSHA (visoms Reicho policijoms vadovavusios organizacijos) viršininko Streckenbacho nurodymus dėl būsimų jų misijų. Jie buvo supažindinti ir su žymiuoju fiurerio įsakymu, kuris ir tapo viso šio neįtikėtino reikalo pagrindu.

Fiurerio įsakymas? Šį „pasiteisinimą“ išgirsime daugelio kaltinamųjų pareiškimuose: esą reikėjo paklusti įsakymams, taip pat ir tam – Hitlerio perduotam žodžiui, nepalikusiam rašytinių pėdsakų. Juo dangstysis visi *Einsatzgruppen* nariai. Įsakymo pasekmės buvo siaubingos, nes pagal jį, kaip pabrėžė teismas:

ištisos žmonių kategorijos turėjo būti žudomos be atvangos, be tyrimo, be gailėsčio, be ašarų ir sąžinės priekaištų. Įsakyta išžudyti moteris ir vyrus, vaikus taip pat buvo privaloma sunaikinti, antraip jie būtų galėję išaugti nacionalsocializmo priešais, puoselėjančiais troškimą atkeršyti už nužudytus tėvus.

Pragaro mašina, pasak teisėjų, buvo kuriama metodiškai:

Iš pradžių buvo suformuotos keturios *Einsatzgruppen*, kurių kiekvienai priklausė tam tikras skaičius dalinių, vadintų *Einsatzkommandos* arba *Sonderkommandos*. Kai kuriose *Einsatzgruppen* būta dar ir kitokių, ypatingoms užduotims skirtų organizacinių vienetų. Kiekvieną *Einsatzgruppe*, taip pat ir jai pavaldžius dalinius, sudarė nuo 800 iki 1200 asmenų...

Kiekviena jų buvo priskirta tam tikrai Vokietijos armijai ar armijų grupei. Keturios *Einsatzgruppen*, kurių kiekviena pavadinta raidėmis A, B, C ar D, „buvo suformuotos, apginkluotos ir visiškai paruoštos žygiui dar neprasidėjus SSRS puolimui“.

„Ką žudyti?“

Teismas įvardijo ir sunumeravo žmonių kategorijas, į kurias buvo nusitaikę *Einsatzgruppen*, – taip atsirado savotiškas siaubo sąrašas. Be žydų, jame būta romų ir kitų, nesant tikslių įsakymų, tik apytikriai identifikuotų ir galiausiai išžudytų etninių grupių atstovų.

Šiame sąrašė atsidūrė ir kitos nacių aukos – protiškai bei fiziškai neįgalūs asmenys, kuriuos buvo nuspręsta pašalinti iš visuomenės ir sunaikinti.

Moralė nebeegzistavo, ribų nebebuvo, tad naikintinų žmonių gretas papildė ir asmenys, pasirinkti remiantis rasiniais kriterijais:

Rasiniu požiūriu „menkesni azijiečiai“ tapo kita likviduotina žmonių kategorija. Tokia miglota apibrėžtis sudarė sąlygas juos žudyti kone nepastebimai. *Einsatzgruppen* bei *Einsatzkommandos* vadams buvo leista imtis egzekucijų savo nuožiūra. Niekas negalėjo paprieštarauti, jei šie nuspręsdavo, kad vienas ar kitas asmuo yra vadinamasis menkesnis azijietis.

Dar mažiau galimybių prieštarauti liko tada, kai operatyvinių grupių vadams leista savo nuožiūra naikinti „asocialius, politiškai korumpuotus asmenis, rasiškai ir protiškai žemesnius elementus“.

Politiniu požiūriu – nors, atsižvelgiant į nusikalstamas nacių užmačias, šis terminas čia tikriausiai nelabai tinka – nusitaikyta į politinius sovietų komisarų, tarp kurių būta ir žydų bolševikų: „Reikia sušaudyti visus komunistų valstybės tarnautojus.“ Būtina paminėti, kad naciai itin pabrėžė NKVD darbuotojų vykdytas egzekucijas, politinių oponentų žudynes ir kankinimus, kuriuos SSRS kalėjimuose patirdavo vokiečiai, bei neteisėtais laikytus rusų partizanų išpuolius prieš vokiečius, – tai, nacių nuomone, buvo dar vienas argumentas, pateisinantys jų masines represijas.

Teismas priėjo prie išvados, kad „fiurerio įsakymas, apie kurį kaltinamieji kalbėjo per visą teismo procesą, skatino be teismo žudyti žydus, romus, psichinius ligonius, „menkesnius azijiečius“, komunistų valdininkus bei asocialius asmenis“.

Žadą gniaužiantis Otto Ohlendorfas

Šio teismo kaltinamųjų suole atsidūrė keletas *Einsatzgruppen* vadų.

Einsatzgruppe A, kuriai vadovavo Stahleckeris, o vėliau – kaltinamasis Jostas, veikė centrinėje Latvijos dalyje, Lietuvoje ir rytinėje Estijoje.

Einsatzgruppe B ir jos vadai Nebė bei jį pakeitęs kaltinamasis Naumanas veikė Maskvos kryptimi, o Vakaruose šios grupės veiklos zona ribojosi su *Einsatzgruppe A* teritorija.

Einsatzgruppe C, kuriai vadovavo kaltinamasis Raschas, o vėliau – Thomas, siautėjo Ukrainoje, išskyrus teritoriją, kurioje veikė *Einsatzgruppe D*.

Einsatzgruppe D, kuriai iš pradžių vadovavo kaltinamasis Ohlendorfas, o po jo – Bierkampas, kontroliavo pietinę Ukrainos teritoriją, taip pat ir Krymą. Vėliau *Einsatzgruppe D* užtikrino ir Kaukazo kontrolę.

Einsatzgruppe D vadas Otto Ohlendorfas tapo tikra šio teismo įžymybe. Itin aukšto intelekto Ohlendorfas buvo pastebėtas, kai studijavo (taip pat ir ekonomikos mokslus) universitete. Gimęs 1907 m., jis buvo per jaunas dalyvauti Pirmajame pasauliniame kare. Sulaukęs šešiolikos, ėmėsi politikos ir įstojo į konservatyvios pakraipos DNVP (Vokiečių nacionalinę liaudies partiją). Vėliau nusprendė, kad jos vykdoma politika pernelyg baikšti, ir stačia galva nėrė į nacionalsocializmą. Netrukus jau dirbo RSHA

(tapo ir *SD Inland* direktoriumi – tai buvo vidaus žvalgybos organizacija, užsiėmusi šnipinėjimu ir sekusi procesus, vykstančius visuose Vokietijos visuomenės sluoksniuose) ir Reicho ekonomikos ministerijoje. Nors būta tam tikrų pažiūrų skirtumų, Ohlendorfas artimai bendravo su Heydrichu, todėl gali būti, kad skirti jį vienos iš *Einsatzgruppen* vadu buvo savotiškas Heinricho Himmlerio sumanytas išbandymas: Himmleris nemėgo ganėtinai pasipūtėliško Ohlendorfo tono ir mokslinių jo samprotavimų.

1946 m. sausio 3 d. pirmajame Niurnbergo karo nusikaltėlių teisme liudijęs Ohlendorfas padarė stiprų įspūdį, nes apie visą *Einsatzgruppen* (ypač jo vadovautos *Einsatzgruppe D*) vykdytų žudynių procesą pasakojo bauginamai šaltai ir tiksliai.

Šį kartą, stojęs jau prieš jo nusikaltimus svarstančius JAV teisėjus, Ohlendorfas elgėsi taip pat: surašė dokumentą, kuriame ne tik neišsižadėjo savo veiksmų, bet ir šaltakraujiškai, su visomis detalėmis papasakojo, kaip buvo vykdomos egzekucijos. Raštiškame prisaikdinto Ohlendorfo liudijime minimos ir biurokratinės prievolės. Pavyzdžiui, kad viena iš *Einsatzgruppe D* generalinio štabo užduočių buvo „surašyti visus aukštesniųjų organizacijų būstinėms skirtus raportus ir išsiųsti juos į Berlyną pagrindiniam Reicho saugumo biurui bei 11-ajai armijai“.

Taigi šių žudynių vykdytojai buvo vertinami pagal pasiektus rezultatus, o jų veiklą, tarsi eilinės įstaigos, lydėjo popierizmas, kurį tvarkė saujelė vadovaujančių asmenų.

Ohlendorfas demonstravo beribį cinizmą, netgi pareiškė, kad buvo labai susirūpinęs dėl to, kaip tekdavo žudyti žmones:

1941 m. rugsėjį Mykolajive (netoli Odesos, pietų Ukraina), nurodytoje zonoje, buvo sušaudyta tam tikras skaičius nepageidaujamų elementų: rusų, romų, žydų bei kitų asmenų. Mano grupės kontroliuojamame regione buvo privalu sušaudyti visus sulaikytus žydus. Norėjau, kad šios egzekucijos būtų vykdomos kariškais metodais ir, atsižvelgiant į aplinkybes, kuo žmoniškiau.

1946 m. liudydamas pirmajame Niurnbergo procese, Ohlendorfas patikslino:

Reikėjo užtikrinti, kad kariai bei karininkai galėtų vykdyti egzekucijas kariškai, paklusdami konkretiems įsakymams, ir nebūtų verčiami priimti sprendimų asmeniškai. Kita vertus, gerai žinojau, kad vykdant individualias egzekucijas dėl emocijų pertekliaus išvengti brutalumo būdavo neįmanoma: aukos per anksti sužinodavo, kad bus nužudytos, ir negalėdavo ilgai tvirti kilusios nervinės įtampos. Nepakenčiama man buvo ir tai, kad kariai bei karininkai dėl to būdavo priversti asmeniškai priimti sprendimus nužudyti daugybę žmonių <...>. Kai kurių dalinių vadai nelikviduodavo asmenų kariškais metodais, o šaudydavo aukas po vieną, suvarydami joms kulką į sprandą.

Ohlendorfas pareiškė buvęs prieš šį metodą, „nes tiek aukoms, tiek egzekucijų vykdytojams tai buvo sunkiai pakeliama“. Pasirodo, vykdydami žudynes, kurios vėliau bus pavadintos „Holokaustu kulkomis“, budeliai vadovaudavosi taip pat ir žmogiškaisiais kriterijais...

Ohlendorfui palankių liudytojų (tarp kurių būta ir šalies piliečių išrinktų Vokietijos Federacinės Respublikos politikų) parodymai neišgelbėjo jo nuo kilpos. Ohlendorfas buvo nuteistas mirties bausme ir 1951 m. naktį iš birželio 7 d. į birželio 8 d. pakartas Landsbergo kalėjime...

Kiti trys mirtimi nubausti nacių vadai

Kitiems trims kartu teistiems kaltinamiesiems – SS oberfiureriui, štandartenfiureriui ir oberšturmabanfiureriui – taip pat teko lipti ant ešafoto.

Pagrindinis SS oberfiurerio Ericho Naumanno gynybos argumentas – jis negalėjęs nepaklusti „fiurerio įsakymui“. Nuo aukščiausios bausmės tai neišgelbėjo...

1951 m. birželio 7 d. pakarto SS štandartenfiurerio Paulo Blobelio nuopelnų – jei drįstume taip pavadinti – sąrašė buvo įspūdingas skaičius aukų,

žuvusių, kai jis savo vadovaujamo *Einsatzgruppe C* dalinio *Sonderkommando 4a* priešakyje įžengė į Ukrainos sostinę Kyjivą. Teismas konstatavo, kad

tokių skerdynių šis senas miestas nebuvo regėjęs nuo tada, kai prieš daugelį amžių jį sugriovė mongolai. Pasak archyvų dokumentų, Blobelio vadovaujamas dalinys per dvi dienas išžudė 35 000 Kyjivo gyventojų, o po šešių mėnesių aukų jau būta 60 000.

SS oberšturmbanfiureris Werneris Braunė (kuris taip pat pakartas 1951 m. birželio 7 d.) vadovavo *Einsatzgruppe D* daliniui *Sonderkommando II b*. Jis suteikė teismui naujos informacijos, kuri galėtų „įvaryti žmonijai siaubą visiems laikams“ [sic]. Braunė sakėsi nežinojęs, kodėl žudė.

Fiurerio įsakymas buvo duotas, tad armija tarė: užbaikim viską iki Kalėdų. Iš kur tada aš galėjau žinoti visas priežastis...

Paklaustas, kas nutikdavo į jo parengtus spąstus pakliuvusiems žydams, Braunė atsakė: „Jei įkliūdavo žydų, pone prokurore, juos nušaudavo, kaip ir visus kitus žydus.“

Kitas klausimas buvo, ar žydus teisdavo. Kaltinamasis atsakė: „Pone prokurore, manau, kad viskas padaryta tinkamai [sic]: pagal duotą įsakymą teisti žydų nebuvo galima.“

Sušvelnintos bausmės...

Vienas iš operacijoms vadovavusių SS šturmbanfiurerių Emilis Hausmannas, priklausęs *Einsatzgruppe'i D*, buvo iš tų, kurie nusprendė teisme nesirodyti, todėl 1947 m. liepos 31 d. nusižudė kalėjimo vienutėje. Kitas kaltinamasis – Otto Raschas – mirė nuosprendžio išvakarėse. Raschas turėjo solidžios žudymo patirties: sudalyvavęs pretekstu užpulti Lenkiją tapusioje Glivicės provokacijoje, vėliau talkino naikinant šios šalies inteligentiją. Sovietų Sąjungoje jis vadovavo *Einsatzgruppe'i C*, kuri 1941 m. spalį ten įvykdė mažiausiai 50 000 žmogžudysčių. Tačiau 1948 m. lapkričio 1 d. Parkinsono liga sergantis Raschas mirė kalėjime...

Kartuvių virvės išvengė ir kiti du kaltinamieji.

Tolimam kompozitoriaus palikuoniui, o svarbiausia – Ohlendorfo pavaduotojui SS oberšturmfiureriui Heinzui Schubertui skirta mirties bausmė 1951 m. buvo sutrumpinta iki 10 metų laisvės atėmimo, tačiau ir tiek jis nekalėjo, nes jau kitais metais išėjo į laisvę. Mirė 1987 m. Arensburge, Šlėzvigo-Holšteino žemėje.

Nepakorė ir SS štandartenfiurerio Walterio Blumės. 1951 m. jam skirta mirties bausmė virto 25 metais laisvės atėmimo, o 1955 m. Blumė išėjo į laisvę. 1968 m. ši *Einsatzgruppe'i B* priklausiusios *Sonderkommando* vadą Vokietijos teisingumas pričiupo už kitus nusikaltimus, tačiau tyrimas buvo nutrauktas ir teisėsauga paliko jį ramybėje. Mirė Blumė 1974 m., sulaukęs 68 metų.

Būta ir nemažai kitų *Einsatzgruppen* narių, kurie 1951 m. buvo paleisti anksčiau laiko, nors jų laisvės atėmimo bausmės turėjo trukti nuo 10 metų iki gyvos galvos. Štai jų pavardės:

– SS oberšturbanifiureris Gustavas Nosskė (laisvės atėmimas iki gyvos galvos). 1951 m. grįžo į Viurtembergą, tapo korepetitoriumi ir 1990 m. mirė sulaukęs 83 metų.

– SS šturbanifiureris Lotharas Fendlė (10 metų). 1983 m. mirė Štutgar-te, būdamas 69-erių.

– SS šturbanifiureris Waldemaras von Radetzky (20 metų). Padedamas kolegų iš Landsbergo kalėjimo, išėjęs į laisvę Léverkuzene gavo gerai apmokamas pareigas akcinėje bendrovėje „Bayer“. Vėliau atsidėjo menui ir Baltijos kraštuose gyvenusių vokiečių eruditų istorijai. Nuo 2008 m. su-tuoktinių Radetzky surinkta baltų juvelyrikos dirbinių kolekcija ekspozuojama baltvokiečių namuose Darmštate. Buvęs SS karininkas paliko šį pasaulį 1990 m., būdamas 79-erių.

– SS hauptšturmfiureris Felixas Ruehlis (10 metų) mirė 1982 m., sulaukęs 71 metų.

Kitais metais (1952 m.) anksčiau laiko buvo paleisti dar keletas nacių, taip pat ir vienas jų, kuriems teismas iš pradžių skyrė mirties bausmę, – buvęs *Einsatzgruppe A* vadas SS brigadefiureris Heinzas Jostas (kai buvo paleistas, jam skirta mirties bausmė jau buvo virtusi laisvės atėmimu iki gyvos galvos). Išėjęs į laisvę dirbo juristu vienoje nekilnojamojo turto agentūroje. Labai tikėtina, kad šis darbas tebuvo priedanga, nes vėliau

Jostas tapo Vokietijos federalinės žvalgybos tarnybos (BND) nariu. Mirė 1964 m., būdamas 60 metų.

SS brigadefiureris Franzas Sixas (gavęs 20 metų laisvės atėmimo bausmę) buvo nacių pasauliui nebūdingo lygio intelektualas, filosofijos mokslų daktaras. Dėstė Karaliaučiaus universitete, o 1939 m. gavo Užsienio politikos mokslų katedrą Berlyno universitete. Ir suprask, žmogau, kaipgi jis tapo vienos iš specialiųjų *Einsatzgruppe B* komandų vadu!.. Išėjęs į laisvę ėjo vadovaujamas pareigas privačiose įmonėse, tarp jų – ir „Porche-Diesel“ Esene. Nuo 1956 iki 1971 m. buvo reguliariai leidžiamas Franzo Sixo parašytas ekonomikos vadovėlis. Vėliau Sixas išsikėlė gyventi į Trečiojo reichio laikais itin populiarus architekto Hermanno Gieslerio jam pastatytą namą Tirolyje. Beje, Sixas parašė Gieslerio autobiografijos pratarinę. Sixo asmenybė įkvėpė ne vieną kūrėją, pavyzdžiui, prancūzų ir amerikiečių rašytoją Jonathaną Littellį („Les Bienveillantes“ / „Palankiosios“), britų Philipą Kerrą, kuris šia tema parašė romaną „The One from the Other“. 1975 m., būdamas 66-erių, Sixas mirė Bolcane (Italija).

1954–1956 m. paleisti dar šeši nuteistieji, nors teismas penkiems iš jų buvo skyręs mirties bausmę:

– SS brigadefiureris Erwinas Schulzas (20 metų) išėjo į laisvę 1954 m., mirė 1981 m., būdamas 80-ies.

– Ištikimasis, pagrindinis Ohlendorfo pagalbininkas SS štandartenfiureris Willy Seibertas (mirties bausmė) atgavo laisvę 1954-aisiais. 1976 m., sulaukus 67-erių, jo gyvybė užgeso Brėmene.

– 1954 m. į laisvę išėjęs buvęs *Einsatzgruppe C* narys SS štandartenfiureris Eugeną Steimlė (mirties bausmė) tapo vokiečių kalbos bei istorijos mokytoju (na, šioje srityje jis turėjo patirties), vėliau dirbo Vilhelmsdorfe. 1987 m. paliko šį pasaulį būdamas 67-erių.

– SS oberšturmbanfiureris Walteris Haenschas (mirties bausmė), nors buvo net dviejų *Einsatzgruppen* narys, atgavo laisvę 1955 metais. Mirė 1994-aisiais, sulaukęs garbingo 90 metų amžiaus.

– SS oberšturmbanfiureris Eduardas Strauchas (mirties bausmė) buvo perduotas Belgijai, kurioje siautėjo po tarnybos vienoje iš *Einsatzgruppen*. 1955 m. rugsėjį mirė Iklio ligoninėje.

– Jau 1930 m. nacių partijos nariu bei 1933 m. vasarį esesininku tapęs SS šturmpanfiureris Waldemaras Klingelhöferis (mirties bausmė) išėjo į laisvę 1956 m., tačiau operose dainuoti jam nebeteko. Buvęs *Einsatzgruppe B* narys

Filingene, Badeno-Viurtembergo žemė, tapo paprastu tarnautoju. Tiksliai mirties data nežinoma (apie 1980 m.).

1958 m. gegužės 9 d. iš Landsbergo kalėjimo paleisti ir trys paskutiniai vis dar kalinti naciai:

– Mirties bausme nuteistas Rusijoje ir Baltarusijoje veikusiai *Einsatzgruppe's B Sonderkommando* vadovavęs Adolfas Ottas mirė 1973 m., būdamas 68-erių.

– Taip pat mirties bausme nuteistas vieno iš „IG Farben“ direktorių sūnus Martinas Sandbergeris, vadovavęs *Einsatzgruppe's A Einsatzkommando*, kuri išžudė 14 500 žmonių (viename raporte minima, jog kartą šiai komandai pavyko vienu ypu sunaikinti net 1158 žydus bei komunistus), atgavo laisvę iš dalies per tėvo pažintis. Tapo stambios įmonės „Lechler“ – pirmaujančios pramoninių purkštukų gamintojos – vadovu. Tad Sandbergeris nieko nestokojo ir baigė dienas vienuose geriausių Vokietijos slaugos namų – mirė 2010 m., būdamas 98-erių...

Dar vienas nuteistasis mirė, 1926 m. nacių tapęs liuteronų pastorius Ernstas Bibersteinas, vėliau vadovavęs 6-ajai *Einsatzgruppe's C Einsatzkommando* – ši buvo kaltinama nužudžiusi mažiausiai 2000–3000 žmonių, – paleistas iš kalėjimo vėl laikė mišias. Darė tai iki pat 1986 m., kai 87-erių iškeliavo (galbūt) pas Dievą.

SS oberšarfiureris Matthiasas Graffas tapo vieninteliu proseso kaltinamuoju, išėjusiu į laisvę iš karto po nuosprendžio. Atsižvelgta į tai, kad jo karinis laipsnis buvo menkas ir 6-ojoje *Einsatzgruppe's C Einsatzkommando'je* jis nepriimdavo sprendimų. Graffas pripažintas kaltu tik dėl priklausymo nusikalstamai organizacijai. Jam skirtą kardomojo kalinimo trukmės laisvės atėmimo bausmę jau buvo atlikęs, taigi paskelbus nuosprendį tapo laisvas.

Daugiau nei milijonas lavonų

Nustatyti tikslų *Einsatzgruppen* aukų skaičių sunku: jis svyruoja tarp šiurpių 1 000 000 ir 1 500 000 ribų. Po proceso, virš kurio nuolat pleveno padarytų nusikaltimų siaubo šmėkla, jam pirmininkavęs teisėjas Musmanno rašė:

Milijono žmonių lavonų vaizdinys normaliam protui yra pernelyg keistas ir abstraktus. Kaip jau minėjome, žinia, jog būta milijono aukų, sukelia šoką, tačiau tai dar nereiškia, kad suvokėme visą nusikaltimų mastą, nes eiliniam žmogui „milijonas“ yra greičiau simbolis nei kiekio matas. Vis dėlto, jei skaitysime *Einsatzgruppen* raportus vieną po kito, stebėsime, kaip didėja aukų skaičius – pasiekia dešimt tūkstančių, dešimtis tūkstančių, šimtą tūkstančių ir taip toliau, – tuomet pagaliau suvoksime, kad jos tikrai vyko – suplanuotos, šaltakraujiškai įvykdytos milijono žmonių žudynės.

Kai kurie *Einsatzgruppen* vadai išvengė mirties bausmės ir netgi buvo netrukus išleisti į laisvę. Atsižvelgiant į tai, ką kaltinamieji pasakojo šiame teisme, kuriame jų niekšybė kone nuolat rungėsi su visišku nužmogėjimu, tikriausiai neverta tikėtis, kad padarytų neapsakomų nusikaltimų prisiminimai trikdė jų miegą iki pat mirties.